

Yargıya güven azalıyor, vatandaşların adaletsizlik algısı pekişiyor:

YARGIYA GÜVENİN YENİDEN TESİS EDİLMESİ İÇİN SOMUT ÖNERİLER

Ülkemizde Yargı Alanında ve Ceza Yargılamalarındaki Mevcut Durum

Son yıllarda yaşanan hak ihlalleri ve yargılama süreçlerinde yaşanan olumsuzluklar, vatandaşların yargı organının adalet dağıtma işlevine duydukları güvenin azalmasına neden olmaktadır. İki yıl süren OHAL süreci sonrasında yüksek yargı organlarında yapılan değişiklikler ve yeni sisteme geçişte uyum düzenlemeleri sonucunda yargı üzerindeki yürütme etkisinin arttığı, yargı kurumlarının bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü ilkesinin geçerliliğinin sorgulanır hale geldiği kamuoyunda sık sık dile getirilmektedir.

Demokratik bir hukuk devletinde yargı, yasama ve yürütme organlarının hukuka uygunluğunu denetler; yönetenlerin de hukuka uygun davranmasını sağlayarak toplumdaki adalet duygusuna hizmet eder. Diğer bir deyişle yargı, yürütme ve yasamayı sınırlandırarak denge denetlemeli bir sistemdeki başat görevini yerine getirir. Yargı organının bu işlevlerini yerine getirebilmesi için bağımsız ve tarafsız olması ve bu bağımsızlığın yasalar ile garanti altına alınmış olması gereklidir.

Vatandaşların, Anayasa ve uluslararası anlaşmalar ile garanti altına alınan haklarını kullanabilmelerinin en önemli güvencesi, bağımsız ve tarafsız bir yargı organının varlığı ve hukukun üstünlüğü ilkesine riayet edilmesidir. Bu bakımdan yargıya güven, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile doğrudan ilişkilidir. Bağımsız olmayan, bağımsızlığına güven duyulmayan yargının tarafsızlığına itimat edilemeyeceği gibi, kendisine başvurmak durumunda olanlar nezdinde adaleti sağlayacağına dair güven duygusu oluşturması da beklenmez.

Bu bağlamda, ülkemizde yargı alanına genel olarak bakıldığında şu saptamayı yapmak mümkün görünmektedir: Yargılama süreçlerinin uzunluğu ve belirsizliği, uzun tutukluluk süreleri, tahliye kararlarının yoksayılması, adil yargılanma ilkesine aykırılık teşkil eden uygulamalar, yargının siyasallaşması, hakimlere coğrafi teminat¹ ilkesinin uygulanmaması ve verdikleri kararlardan dolayı disiplin soruşturmasına maruz bırakılmaları gibi sorunların varlığı ve yaygınlığı; yargıda reform çabalarının etkisini azaltmakta, toplum katında yargı kurumlarına duyulan güvene zarar vermektedir.

Son dönemde kamuoyuna yansıyan ceza yargılamalarında yaşanan sorunlar, özellikle toplumun vicdanını derinden yaralayan dava süreçlerinde yaşanan belirsizlik ve öngörülmezlikler toplumun adalet duygusuna zarar vermekte, yargı erkine duyulan güveni ciddi bir şekilde zayıflatmaktadır. Örneğin, çocuk ve kadın cinayetleri ile istismar ve

¹ Coğrafi Teminat: Hakim ve savcıların isteği olmaksızın başka bir görev yerine tayin edilememeleri anlamına gelmektedir. Yargı Reformu Strateji Belgesi'nde hakimlerin coğrafi teminatı ilkesi yer almakla birlikte, bunu hayata geçirecek yasal düzenleme yönünde bir adım atılmamıştır.

tecavüz davalarında uzayan dava süreçleri, mahkeme süreçlerinin olağan seyri ile toplum baskısı üzerine dava sonuçlarında değişikliğe gidilmesi, kimi durumlarda ise dava devam ederken mahkeme heyetinin değişmesi, hamile tutukluların tahliye edilmemesi gibi uygulamalar; bağımsız ve tarafsız yargılanma hakkına hanel getirmekte, yargı organlarına duyulan güvene onarılması zor zararlar vermektedir. Ayrıca insan hakları savunucularına yönelik yargı eliyle oluşturulan baskı sivil alanı daraltmakta, sivil toplumun işlevlerini yerine getirmesinin önüne geçilmektedir.

Yargı süreçlerinin iyi işletilmesi, masumiyet karinesi ile adalet duygusuna güven arasındaki dengenin korunması için elzemdir.² Özellikle ceza yargılamalarında alınan tedbirler hak ve özgürlüklere yoğun biçimde müdahale ettiğinden, bu kapsamdaki davalara bakan hakimlerin takdir yetkilerini keyfi olmayan biçimde kullanmaları can alıcı bir önem taşımaktadır. Kadın cinayeti davalarında ise takdir yetkisi kimi zaman sanık lehine uygulanmakta, bu da iyi hal ve haksız tahrik gerekçesi ile ceza indirimlerini getirmektedir. 6284 sayılı kanun ve İstanbul Sözleşmesi hükümleri ile Yargıtay'ın, kadına karşı şiddet ve kadın cinayetlerinden kaynaklanan davalarda alt mahkemelerin verdiği iyi hal indirimi kararlarını bozduğu pek çok örnek mevcut olmasına rağmen, bu konuya açıklık getiren bir yasal düzenleme henüz yapılmamıştır.

Denge ve Denetleme Ağı'nın (DDA) daha önce de azaltılmasını talep ettiği soruşturma ve kovuşturma aşamalarındaki tutukluluk süreleri, yapılan yargı reformlarına ve ceza kanunlarındaki değişikliklere kıyasla halen uzundur. Son yargı paketi ile soruşturma evresindeki tutukluluk sürelerinin

azaltılmış olması olumludur³, ancak bu sürelerin uzun olduğuna dair eleştirilerin devam ettiğini de belirtmek gerekir.⁴

CHS ile Yargı Üzerindeki Yürütme Etkisi Artarken, Üst Mahkemelerin Yaptırım Güçleri Azalıyor mu?

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (CHS) ile yürütmenin yargı üzerindeki etkisinin arttığı ve bunun sonucunda yargı kurumlarının bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü ilkesinin geçerliliğinin sorgulanır hale geldiği kamuoyunda sıkça ifade edilmektedir. Bu etkinin en yoğun biçimde görüldüğü hale geldiği temel kurumlardan biri, Hakimler ve Savcılar Kuruludur (HSK). HSK, adli ve idari yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükseltme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma ile hâkim ve savcılar hakkında denetim, araştırma, inceleme ve soruşturma yapma yetkilerine sahiptir.

13 üyeden oluşan Kurulun Başkanı Adalet Bakanındır ve Adalet Bakanlığı ilgili Bakan Yardımcısı, kurulun tabii üyesidir. Bunun dışında 4 üye doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından, kalan 7 üye ise TBMM tarafından atanır. HSK üyelerinin seçiminde izlenen bu yöntem, Danıştay ve Yargıtay'ın üye seçimini de doğrudan etkilemektedir.⁵ Hem HSK'nın yapılanma biçimi hem de yüksek yargı kurumlarının üyelerinin belirlenmesinde yürütmenin ağırlıklı rolü, yargı bağımsızlığı açısından eleştiri konusudur.

²Şule Çet, Ecem Balcı ve daha pek çok kadın cinayeti davası, kamuoyu baskısı ile ailelerin ve kadın örgütlerinin ısrarlı mücadelesi sonucunda yapılan etkili soruşturmalar neticesinde nihayete erdirilmiştir. Davanın yürütülme süreci ve soruşturma aşaması bakımından kamuoyu gündeminde yer alan bir diğer dava da, Rabia Naz davasıdır. Dava soruşturmasının etkin yürütülmediğine dair medyada çıkan haberler ve vatandaşların şikayetleri sonucunda, geçtiğimiz yasama döneminde konu hakkında TBMM Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, Rabia Naz davası ile ilgili çalışmalarına devam etmektedir.

³Düzenlemeye göre, soruşturma evresinde tutukluluk süresi, ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işler bakımından 6 ayı, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde ise 1 yılı geçemeyecek. Ancak Türk Ceza Kanunu'nun 2. kitap 4. kısmında yer alan "Devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar ve devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk; Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar ve toplu işlenen suçlar" bakımından bu süre en çok 1 yıl 6 ay olacak, gerekçesi gösterilerek 6 ay daha uzatılabilecek.

⁴Yargı Reformu Paketi, Adalet Komisyonu Raporu, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss105.pdf>

Son dönemde yargıya güveni zedeleyen bir diğer önemli nokta da, AYM kararları ile içtihatlarının ve AİHM kararlarının ilgili mahkemeler tarafından dikkate alınmamasıdır. Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararı verip ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasına hükmettiği bireysel başvurularda, ilgili mahkemeler ihlal kararının niteliğini dikkate alarak ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde hareket etmek zorundadır. Anayasa Mahkemesi kararlarının takip edilip gereğinin yapılması, hem temel hak korumasının en geniş biçimde sağlanması hem de hukuk sisteminin bütünselliği ve tutarlılığı bakımından zorunludur.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 46. maddesine göre Sözleşme'ye taraf tüm devletler AİHM kararlarına uymaya mecburdur. Bu kararların mahkemeler tarafından dikkate alınmaması, kamuoyundaki adaletsizlik algısını güçlendirirken, yargı kurumlarına ve işleyişlerine duyulan güvene de zarar vermektedir.⁶ AİHM'nin ihlal kararları üzerine ödenen tazminatlar ise, devlet bütçesine yük oluşturmaktadır. Bu kararların uygulanarak gereğinin yapılması yönünde adımlar atılması, söz konusu kararın niteliğine göre yasama, yürütme ve yargı organlarının sorumluluğundadır.

Yargıya Güveni Sağlamak İçin Acilen Atılması Gereken Adımlar

- Hakimler ve Savcılar Kurulu, yürütme etkisinden uzak, bağımsız bir yapıya kavuşturulmalı; Adalet Bakanı ve Bakan Yardımcısının Kurulun doğal üyeleri olması uygulaması, tüm partilerin ortaklaşması ile yargı bağımsızlığını güçlendirecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.

- Adil yargılanma ve silahların eşitliği ilkelerine uygun olarak, yargılama süreçlerinin savunma haklarına saygılı ve savunma ile iddia makamını eşit kabul eden bir yaklaşım ile yürütülmesine yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları yürütme, yasama ve yargının tüm kurumları tarafından dikkate alınmalıdır.
- Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi'nin (SEGBİS) istisna seviyesinde kullanılması sağlanmalı, SEGBİS'e başvurulacak haller kesin sınırlar ile belirlenmelidir. Mecliste yargı alanında "reform" kapsamında son yapılan yasal düzenlemede SEGBİS uygulaması idari yargılamalarda da uygulanacak şekilde genişletilmiştir. Mahkemede yüz yüzelik ve hakim önünde dinlenilme ilkelerine aykırılık teşkil eden bu uygulamanın genişletilmesi, adil yargılanma hakkına müdahale alanının genişletilmesi olarak yorumlanmaktadır.
- HSK kararlarının objektif kriterlere dayanması, yargı denetimine tabi olması ve Kurulun, hakimler ile ilgili iş ve işlemlerinde, Anayasa ve uluslararası sözleşmeler ile tanımlanan "hakim bağımsızlığı" ilkesine halel getirmeyecek biçimde hareket etmesi sağlanmalıdır.
- Avrupa Hakimleri Danışma Kurulu (CCJE), Venedik Komisyonu gibi kurumların raporları ve bu konudaki evrensel ilkeler doğrultusunda, yargı teşkilatlarında reforma gidilmesi ve disiplin cezaları gibi durumlar dışında, kendileri istemediği müddetçe

⁵ Anayasa'ya göre, Yargıtay üyelerinin tamamı (md.154), Danıştay üyelerininse dörtte üçü, HSK tarafından belirlenir (md.155). Danıştay üyelerinin dörtte biri ise Cumhurbaşkanı tarafından seçilir (md.155). Cumhurbaşkanı'nın yargı üzerindeki etkisi yalnızca HSK ve Danıştay üyeliklerine yaptığı seçimlerle sınırlı da değildir. Danıştay ve Yargıtay'ın diğer organların belirlenmesindeki rolleri düşünüldüğünde, bu etkinin de katlanarak arttığı söylenebilir. Şöyle ki, onbeş üyeli Anayasa Mahkemesi'nin sekiz üyesi doğrudan ya da dolaylı olarak Cumhurbaşkanı'nca seçilmekte; Cumhurbaşkanı bu üyelerden üçünü Yargıtay'ın, ikisini ise Danıştay'ın gösterdiği adaylar arasından belirlemektedir (md.146). Yine Anayasa'ya göre (md.79), on bir üyeli Yüksek Seçim Kurulu'nun altısı Yargıtay, beşi Danıştay genel kurullarınca kendi üyeleri arasından seçilir.

⁶ Örneğin Selahattin Demirtaş (Başvuru No.14305/17) ve Osman Kavala (Başvuru No.28749/18) başvurularında, başvurucuların AİHM md.5'te düzenlenen özgürlük ve güvenlik haklarının ihlal edildiği ve tutukluluk hallerine son verilmesi için gerekenlerin yapılması yönünde AİHM'nin verdiği kararlar iç hukukta tanınmamış ve bu kararların gereği yerine getirilmemiştir.

Notlar:

Adil yargılanma hakkı, Anayasa'nın 36. ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddeleri ile teminat altına alınmıştır. Anayasa'ya göre "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir." Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uyarınca da, "Herkes, gerek medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar, gerek cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, kanunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahiptir."

İstanbul Sözleşmesi'nin 4. maddesi, sözleşmeye taraf devletleri; herkesin, özellikle de kadınların, gerek kamusal gerekse özel alanda şiddete maruz kalmaksızın yaşama hakkını yaygınlaştırmak ve korumak için gerekli olan yasal ve diğer tedbirleri almakla yükümlü kılar.

Bangalor Yargı Etiği İlkeleri, ilke 1.3 göre, "Bir yargıç yalnızca yasama ve yürütme ile uygunsuz ilişkiler içinde ya da bunların etkisi altında bulunmamakla kalmamalı, fakat aynı zamanda makul bir gözlemcide bunlardan bağımsız olduğu yönünde bir izlenim de uyandırmalıdır."

(The Bangalore Principles of Judicial Conduct, https://www.un.org/ruleoflaw/files/Bangalore_principles.pdf)

Anayasanın 139. maddesine göre, "Hakimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz. Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar veya meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır."